

CASA DOS ESPELLOS

Revista poliédrica da cultura galega nº 3 - Xul.
2020

CASA DOS ESPELLOS

Revista poliédrica da cultura galega

EDITA

Betanzos
ISSN 2603-9583

COORDINA

Ángel Arcay Barral

Daniel Lucas Teijeiro Mosquera

COLABORACIONES

Ángel Arcay Barral
Carlos Barja Márquez
Erea Blanco Balvís
Fanny Bourdón Fernández
Paula Cousillas Pena

Adrián Feijoo Sánchez
Sara Fraga Pérez
Jesús Manuel García Díaz
Miguel Giadás Quintela
Fátima López Freire
Sara Pajón Soto

Fran Quiroga
Juan Antonio Rodríguez Arnao
Daniel Lucas Teijeiro Mosquera
Xesús Torres Regueiro
Ricardo Varela Fernández

COMITE CIENTIFICO

Pilar Cagiao Vila (Universidade de Santiago de Compostela)
Adrián Feijoo Sánchez (Universidade Santiago de Compostela)
Carlota González Míguez (Asociación de Amigos del Parque del Pasatiempo)
David Martín López (Universidad de Granada)
Ernesto Vázquez-Rey (Universidade da Coruña)
José Manuel Rey Bao (IES Francisco Aguiar)

Julián Ferrer García (IES Francisco Aguiar)
Patrizia Granziera Ceotto (Universidad Autónoma del Estado de Morelos)
Paz Moreno Felú (Universidad Nacional de Educación a Distancia)
Uxia Cagiao Teijo (IES Francisco Aguiar)
Xosé Luís Mosquera Camba (IES Francisco Aguiar)

COMITE TECNICO

Lucía Díaz Vilariño

Paula Cousillas Pena

Noelia Fraga Pérez

Jose Souto Santé

DESEÑO E ILUSTRACIONES

Axóuxeres e chisqueiros, Yosune Duo Suárez, Gaila Louro, Arkaitz Rodríguez Brage, Adri Seara, Diana Sobrado, Jose Souto e Mar Vieites fixeron as portadas dos artigos. Mar Vieites fixo ademais a cuberta e o anxiño do encabezado das páxinas pares (inspirada no capitel da Casa dos Espellos e da Casa Tquilla). Jose Souto debuxou o escudo de Betanzos da seguinte páxina (tomado do cartel das festas de Betanzos do 1934 obra de Camilo Díaz Baliño) a filigrana do índice (inspirada nos mosaicos de azulexos da Casa dos Espellos), a ilustración das palabras chave (inspirada na Fonte das Catro Estacións) e encargouse de maquetar.

PERIODICIDADE&CALL FOR PAPERS

Casa dos Espellos é unha revista anual que recibe os seus artigos antes do 31 de outubro.

CONTACTO

Podes suscribirte á publicación de novos números, enviar traballos ou solicitar información nos seguintes medios de contacto:

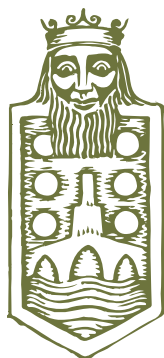
www.casadosespellos.gal

facebook.com/casadosespellos/

casadosespellos@gmail.com

Fontes documentais arredor dos García Naveira (III): A orixe das Escolas e o Asilo García Irmáns

pax 8 - 31

Ángel Arcay Barral e Daniel Lucas Teijeiro Mosquera

0 Parque do Pasatempo na revista *Vida Gallega*

pax 32 - 41

Daniel Lucas Teijeiro Mosquera

El panorama de las exposiciones universales

pax 42 - 53

Fanny Bourdón Fernández

Aproximación ó folclore a través do Proxecto “Escoitar, Aprender e Compartir”

pax 54 - 63

Fátima López Freire e Sara Fraga Pérez

A Casa do Povo de Betanzos

pax 64 - 67

Xesús Torres Regueiro

0 Parque do Pasatempo no arquivo familiar de Bernardino Machado, presidente da República Portuguesa

pax 68 - 89

Ángel Arcay Barral e Joana Rosas Amoroso

Comprometámonos co Pasatempo: unha proposta de Aprendizaxe-Servizo dende o ámbito educativo

pax 90 - 103

Sara Pajón Soto, Miguel Giadás Quintela, Erea Blanco Balvis e Paula Cousillas Pena

Donde che van as cores? 0 traxe tradicional galego como indicador do estado civil

pax 104 - 121

Sara Fraga Pérez

Dos maestras de Betanzos purgadas como izquierdistas por el franquismo

pax 122 - 129

Jesús Manuel García Díaz

El balneario como ciudad ideal. El ejemplo de Cabreiroá

pax 130 - 139

Carlos Barja Márquez

Contexto e prexuízo no Parque do Pasatempo

pax 140 - 151

Ricardo Varela Fernández

Un intento de situar á cidadanía no centro da creación contemporánea

pax 152 - 163

Fran Quiroga

**Reseña: Lourenzo Fernández Prieto, Antonio Míguez Macho (eds.) (2019).
Golpistas e verdugos de 1936. Historia dun pasado incómodo. Ed. Galaxia, Vigo**

pax 164 - 173

Adrián Feijoo Sánchez

Manteniendo la memoria: las postales del Pasatiempo

pax 174 - 202

Juan Antonio Rodríguez Arnao

A CASA DO POVO

DE BETANZOS

A Casa do Povo de Betanzos

Xesús Torres Regueiro

Historiador e Mestre

Ilustracións: **Adri Seara**

Resumo

Reedición do artigo presentado no xornal *A Nosa Terra*, número 282, do 5 de decembro de 1985 dentro do apartado *Retrincos da Historia*, na sección *Guieiro Cultural*.

Palabras chave: Casa do Povo, Betanzos, CNT, UGT, sindicatos.

Abstract

Re-edition of the article published in the journal *A Nosa Terra* (Our Land), number 282, on December 5th 1985, within the section *Guieiro Cultural* (Cultural Guide), subsection *Retrincos da Historia*.

Keywords: Casa do Povo, Betanzos, CNT, UGT, syndicates.

A Casa do Povo¹ de Betanzos é un curioso edificio que contrasta coas galerías e a arquitectura das casas dunha das rúas máis populares da vila, a Rúa Travesa, convertida no franquismo en “Calle de José Antonio”, e antes en “Calle de la Rúa Traviesa” por mor do analfabetismo oficialista. Contodo, a reconversión franquista non callou neste caso, pois o seu nome popular e auténtico estaba xa enraizado no povo.

A orixe da Casa do Povo atopa-se nun legado de Xesús García Naveira, benefactor local, a favor das sociedades obreiras de Betanzos e por valor de 50.000 pesetas destinadas á adquisición dun local próprio.

Xesús García Naveira e o seu irmán Xoán exerceron un imenso labor filantrópico no seu povo natal. De condición humilde, nacera en Betanzos a meados do século XIX e emigraron á Arxentina en plena mocidade. Alí acadaron unha enorme fortuna negociando co trigo e con terrenos e participando en bancos e empresas importadoras. De volta

a Betanzos a primeiros do presente século, costearon numerosas obra benéficas, unhas conxuntamente e outras por separado.

Obras conxuntas dos irmáns foron un lavadeiro público gratuito e un Patronato Benéfico-Docente que levaba o seu nome e do cal dependían un Asilo de ancianos e unhas Escolas. Pola sua banda, Don Xohán costeou os nomeados Xardíns do Pasatempo -Hortas de don Juan, popularmente-, obra caprichosa e mastodóntica a maneira de parque enciclopédico de atraccións, hoxe en ruínas; un novo lavadeiro público; un Refúxio para nenas deficientes; o sanatorio de San Miguel, e axudou a modernizar o Hospital de San Antón.

Don Xesús, con fama de liberal e republicano, deixou legados testamentarios para a construción dunhas escolas que levan o seu nome, para a xa citada Casa do Povo e para o mantimento do Asilo e Escolas criadas conxuntamente co seu irmán, e donativos para duascenas familias pobres da localidade a razón de cen pesos cada unha.

¹ Respectouse a grafía orixinal ca que foi publicado o traballo en 1985.

A Casa do Povo de Betanzos | Xesús Torres Regueiro

A época de esplendor das institucións criadas polos irmáns García Naveira rematou á morte de D. Xoán, o máis lonxevo dos irmáns, se ben moitos dos edificios e institucións por eles fundadas sobreviviron á súa morte, aínda que reconvertidos ás necesidades e circunstancias sanitárias e educativas do momento. Don Xoán morreu no 1933, na luxosa casa que fixo edificar a primeiros de século seguindo a moda da época. Anos antes, no 1912, tiña morto don Xesús a causa das secuelas dun accidente de automóbil na localidade argentina de San Nicolás de los Arroyos.

Os irmáns García Naveira -"os Subelas", popularmente- foron uns personaxes queridos polo povo, en especial polas clases populares, ás que forneceron de servizos e institucións benéficas, sanitárias e educativas, suprimindo as deficiencias e o abandono do estado e da administración, xerando ademais traballo para un grande número de obreiros en épocas de crise e paro. O povo amosoulles a súa estima e agradecimento en numerosas homenaxes en vida e despois da súa morte, o último celebrado aínda recentemente para conmemorar o cincuentenario da morte de don Xoán.

Voltando á Casa do Povo e á súa historia compredice que para cumprir as condicións do legado de don Xesús, as sociedades obreiras de canteiros, carpinteiros e oficios varios, xuntamente coa de agricultores, constituíronse en federación co nome de La Unión Obrera e mercaron unha casa de planta baixa e dous andares na rua Travesa por trece mil pesetas, oficialmente. Coas trinta e sete mil restantes do legado arraxárona, dotándoa dunha fachada modernista, para ser inaugurada en setembro de 1919.

No entanto, as sociedades obreiras tíñanse incorporado aos dous sindicatos maioritarios da época, a CNT e a UGT. A época máis florecente e activa da Casa do Povo foi a etapa republicana. Nestes anos estaba distribuída deste xeito: o abaixo (que antes fora sala de espectáculos co nome do filántropo e cinema) ocupábo a CNT, no primeiro andar estaba instalada a UGT e no segundo o PCE. Durante a II República a Casa do Povo foi escenario de actos importantes para o movemento obreiro e por ela desfilaron os principais líderes políticos e sindicais do momento, exceptuando a breve etapa en que foi clausurada -como xa o fora durante a Ditadura de Primo de Rivera- a raíz da revolución de

Asturias no 1934. Os traballadores afiliados -ao dicer dos que sobreviven- acudían diariamente a parrafear, ler, discutir e formarse politicamente, dándolle unha vida activa que non teñen hoxe moitos locais sindicais.

O franquismo procedeu á súa incautación, pasándoa ao patrimonio do sindicato vertical fascista. Durante anos os rexistradores da propiedade da vila negáronse a escriturala por coñecer unha cláusula de dominio público que especificaba que a propiedade pasaría ás Escolas fundadas polos irmáns García Naveira se as sociedades obreiras se disolvían. Xa a primeiros dos anos cincuenta conseguiron, mediante ocultacións de documentos e trapicheos, que un rexistrador sen escrúpulos “legalizase” a incautación. Anos despois, e até hoxe, o edificio pasaría por venda a mans privadas, convertindo o histórico edificio nun

armacén, como un galpón calquer, que se foi arruinando por desidia. Contodo, non se chegou ao atrevimento de retocar ou destruír a fachada, suprimindo unicamente a delatora lenda “Casa del pueblo”, que campeaba no frontal da mesma.

Nen os sindicatos que operan en Betanzos, que son os maioritarios no Estado, nen o actual goberno municipal do PSOE parecen mostrar excesivo interese en reivindicar e recuperar para os traballadores, como reza unha recente pintada na fachada, o histórico edificio.

A Casa do Povo ten para os traballadores e clases populares de Betanzos ademais do seu valor histórico, un valor sentimental non menos importante. É necesario e urgente, antes da súa ruína total, que o edificio sexa devolto aos seus auténticos propietarios: os traballadores.

NORMAS DE PUBLICACIÓN

TEMA

CasadosEspellos: Revista poliédrica da cultura galega é unha revista anual de Arqueoloxía, Historia, Historia da Arte, Antropoloxía e Literatura, podendo admitir outras temáticas segundo o criterio do seu Comité Científico.

TRABALLOS

Publicaranse traballos orixinais e inéditos, podendo reeditar traballos que contén un interese especial para a nosa temática. Non se aceptarán para a súa valoración traballos que foran publicados noutros medios ou estean en proceso de ser aceptados para outra publicación.

PRESENTACIÓN

Os traballos serán presentados por correo electrónico dentro do proceso de recepción de orixinais.

IDIOMAS

Os idiomas dos traballos poderán ser: galego, castelán, portugués e inglés.

FORMATO

A extensión máxima será de 10 follas sen ter en conta as imaxes. Entregarase unha copia formato Word ou Open Office, cunha letra Times New Roman a tamaño 12 e cun interlineado de 1,5. As notas ao pé terán un tamaño 10 e interlineado sinxelo. O sistema de citas será o Estilo Harvard, presentando as referencias completas ao final do texto.

O inicio do traballo debe contar cun título, un breve resúmen e cinco palabras clave que definan o traballo, no idioma do texto e a súa respectiva tradución ao inglés.

Noutro documento a parte, deberán aparecer os datos do autor: nome completo, correo electrónico, filiación profesional e unha breve descripción biográfica acompañada dunha imaxe para ser engadida ao apartado de “Colaboradores” da nosa web.

A Bibliografía aparecerá ao final do texto, ordenada alfabeticamente por autores e dentro de cada autor seguirá unha orde cronolóxica. Exemplos:

· Para libros: APELIDOS, Nome (Ano). Título. Lugar de edición, Editorial.

· Para artigos: APELIDOS, Nome (Ano). “Título do artigo”. En Título da Revista, número. Lugar de edición, Editorial, Páxinas.

· Para capítulo: APELIDOS, Nome (Ano). “Título do capítulo”. En APELIDOS, Nome. Título do libro. Lugar de edición, Editorial, Páxinas.

· Para notas de prensa: Título da publicación, data, número, páxina. Título da nota ou da imaxe.

· Para fotografías: APELIDOS, Nome (Ano). Título da fotografía. Medidas. Fondo.

· Para cuadros: APELIDOS, Nome (Ano). Título da obra. Material, medidas. Fondo.

IMAXES

As imaxes empregadas serán de autoría propia, estarán suxeitas a Creative Commons ou virán acompañadas do consentimento do autor para a súa publicación, no caso de ser un terceiro. O formato preferido será TIFF e a resolución mínima esixida será de 300ppp. De non contar ca resolución óptima poden ser desbotadas do artigo.

Non aparecerán no texto, senón que virán adxuntas no correo electrónico, cunha sinalización numérica (Fig. 1, Fig. 2, etc.) no traballo para que o equipo de deseño coñeza a súa disposición.

DIFUSIÓN

Todos os traballos presentados estarán dispoñibles en plataformas de acceso libre

DEREITOS

Os autores sempre serán os responsables legais dos seus textos. Non se poderá esixir ningún tipo de remuneración económica.

REVISIÓN

Será decisión do Comité Científico consultado, a publicación definitiva de cada traballo, tratando sempre de corrixir xunto co autor todos aqueles erros que sexan advertidos.

Os artigos de investigación estarán avaliados por dous expertos externos á Revista, mediante un sistema de dobre cego, sendo anónimo o proceso tanto para o autor coma para quen o avalíe.

A revista comprométese a adoptar unha decisión sobre a publicación de orixinais nun prazo de seis meses, reservándose o dereito de publicación nun prazo dun ano, dependendo sempre das necesidades da revista.

Casa dos Espellos contactará cos avaliadores aos que lles remitirá unha copia do texto sen indicio directo da identidade do autor e un modelo de informe no que se poida avaliar o contido do artigo, os aspectos formais, a calidade do texto, a clasificación tipolóxica no que deberemos encadralo e un veredicto no que se aconselle ou non a súa publicación ou a súa corrección. Estes datos poden ser enviados ao autor, tamén de forma anónima para o seu coñecemento e para favorecer as eventuais modificacións.

CORRECCIÓN

Casa dos Espellos conta cun Comité de Redacción que revisará todos os textos e poderá propoñer modificacións nos mesmos aos autores, que disporán dun prazo máximo de dúas semanas para solventar os erros indicados. Non se permitirán cambios substanciais do texto entregado.

— O feito de participar na revista, garante aceptación e o cumprimento destas normas —

